

Проблеми розвитку бібліотечної сфери в контексті інформатизації

У статті розглядаються проблеми, пов'язані з необхідністю активізації бібліотек у процесі розвитку інформатизації українського суспільства, а також у зв'язку з виходом бібліотечних установ на вітчизняний інформаційний ринок.

Сьогодні глибока економічна криза зумовлює зростання уваги суспільства до процесу інформатизації. Звичайно зрозуміло, що вихід з цієї кризи буде досить тривалим і складним. Як результат – чергове нове розшарування держав і економік, яке відповідатиме наявним на той час економічним показникам.

Процеси післякризового суспільного оновлення в умовах глобального переходу до інформаційного етапу розвитку пов'язані з проблемою необхідної підготовленості суспільства до виробництва й використання інформаційних ресурсів. Вирішення саме таких проблем, у свою чергу, потребує забезпечення розширеного доступу до інформаційних ресурсів дедалі більш значної частини суспільства.

Тема використання бібліотечних установ у вирішенні даної проблеми знаходить відображення сьогодні в роботах багатьох дослідників. Різні її аспекти розглядалися в роботах відомого теоретика сучасної бібліотечної діяльності в СНД Я. Шрайберга, дослідників сучасної еволюції наукових бібліотек М. Слободяника, у сфері електронних бібліотек – К. Вигурского та ін. Однак динамічні процеси у сфері інформатизації сучасного суспільства, ролі в ньому сучасних бібліотек потребують розвитку і наукових, і науково-прикладних досліджень бібліотечної сфери.

Як свідчить міжнародний досвід (це демонструють економічні результати діяльності «нових азійських тигрів», Бразилії, високотехнологічних галузей у Китаї та Індії), якісна організація творчої праці з відповідно грамотно поставленими завданнями дає можливість для прискореного розвитку й виходу на передові рубежі економічного та іншого розвитку в досить стислі терміни.

Слід зазначити, що на сьогодні громадяни України досить серйозно відстають у використанні інформаційних технологій від громадян провідних країн світу. Хоча розвиток комп'ютеризації в Українській державі все ж таки відбувається. Кількість користувачів Інтернетом зросла майже до 14 млн осіб. Проте причин для стурбованості – немало, і вони

напряму пов'язані з можливістю реалізації здобутків науково-технічного прогресу та сучасної організації суспільства. Отже, стурбованість в Україні проблемами розвитку інформатизації, відповідно, закономірна та зрозуміла.

Зрозумілою є також і спроба виправлення певного прорахунку – упущення в прийнятих нормативних документах врахування в процесі інформатизації суспільства наявної досить потужної мережі бібліотечних установ в Україні. За умов проведення відповідної модернізації така широко розгалужена ще в радянські часи мережа бібліотечних, а також інших культурно-освітніх установ може дійсно стати ефективним інструментом інформатизації. Вона може сприяти забезпеченню широкого доступу значної кількості громадян, і в першу чергу в сільській місцевості, до сучасних інформаційних ресурсів, сприяти консолідації суспільства, його освітньому, загальнокультурному та творчому розвитку, долучити значну частину громадян до активного суспільного життя, що в кінцевому результаті сприятиме консолідації суспільства взагалі.

Однак при цьому є важливим також і реальне усвідомлення проблем, пов'язаних з активізацією бібліотек в інформаційній сфері. Варто підкреслити також, що в середовищі активних користувачів сучасною інформацією, як правило, на базі використання найефективніших на сьогодні електронних технологій, бібліотечні установи якраз і є інформаційними базами. Отже, їх функціональне призначення – підтримка ефективної циркуляції інформації в найбільш затребуваних комунікаціях.

При цьому виникає проблема у відносинах сучасних бібліотечних установ з користувачами. Вона полягає в тому, що нині основні інформаційні фонди бібліотек існують на паперових носіях і, таким чином, не доступні для користувачів саме електронною інформацією. Оцифрування таких ресурсів є на сьогодні дуже складною проблемою. Вона потребує значних затрат не тільки коштів і часу, а й значних трудових затрат від бібліотечних працівників.

Проте проблема оцифрування інформаційних ресурсів насправді є дуже важливою для суспільства. Адже при цьому буде забезпечено введення в суспільний обіг дуже важливої для суспільного розвитку інформації, що була вироблена попередніми поколіннями, перевірена практикою і може стати орієнтиром у сучасному інформаційному виробництві.

Створення можливостей для бібліотек максимально ефективно працювати зі зростаючими масивами інформації є ще одним важливим

напрямом ефективного використання бібліотечних установ у наповненні сучасних інформаційних комунікацій. Національна мережа бібліотечних закладів має уважно вивчати і комплектувати свої фонди здобутками вітчизняної науки, культури, мистецтва, важливими, значущими матеріалами ЗМІ та іншою інформацією, що збагачуватиме інформаційну основу національного розвитку. Бібліотечні установи мають вивчати зростаючі обсяги інформаційних ресурсів у глобальному інформаційному просторі, здійснювати відбір необхідних ресурсів, комплектувати свої фонди та наповнювати ними соціальні інформаційні комунікації.

Наявна також іще одна проблема, пов'язана з необхідністю активізації бібліотечних установ в обслуговуванні своїх користувачів підготовленою для ефективного використання інформацією. Бібліотечні установи як сучасні інформаційні центри мають активізуватися у виготовленні власних інформаційно-аналітичних продуктів: реферативних, оглядових, вузькотематичних та ін. Такі продукти сьогодні затребувані в системі корпоративних замовників, що пов'язано з прискоренням темпів економічного та інших сфер життя.

Вирішення цих проблем дає можливість для утвердження нових форм роботи сучасної бібліотеки, серед яких на сьогодні найбільшою популярністю користуються бібліотеки електронні. Такі нові підрозділи в бібліотеках дають можливість управляти значними обсягами електронних ресурсів з допомогою комп'ютера, вигідні для сучасних користувачів при наборі електронних ресурсів і супутніх технічних можливостей у процесі створення, пошуку і використання інформації, вони надають якісний безпосередній доступ користувачам до інформації тощо [1, 2]. Однак такі підрозділи в бібліотечних закладах потребують кваліфікованих кадрів. Це, з огляду на сьогоднішні економічні можливості бібліотечних закладів, лишається проблемою досить складною. Крім того, будучи пасивними (статичними) формами бібліотечної роботи, вони потребують ініціативи, певних затрат часу користувача.

На сьогодні стосовно перспектив розвитку електронних бібліотек існує в середовищі теоретиків дві основні точки зору. Так, Я. Шрайберг зазначає, що електронні бібліотеки «відрізняються від традиційних бібліотек не тільки і не стільки тим, що використовують електронний формат видань, а в першу чергу тим, що забезпечують доступ до віддаленого, розподіленого і різнорідного ресурсу з допомогою телекомунікаційних технологій» [3]. Водночас працівники Інституту розвитку інформаційного суспільства Т. Єршова та Ю. Хохлов зауважують, що для електронних бібліотек «не менш важливим є вирішення проблеми

представлення різномірної інформації у зручному вигляді для кінцевого користувача» [4]. Однак практика свідчить про те, що в подальшому розвитку електронних бібліотек дедалі більше відчувається необхідність комплексного вирішення і тих, і інших проблем.

Необхідність виходу бібліотечних установ на вітчизняний інформаційний ринок є ще однією проблемою, вирішення якої має сприяти утвердженню таких закладів як сучасні інформаційні центри.

До ринку інформації, крім інформаційних ресурсів, дослідники відносять ринок засобів інформаційного виробництва, зберігання й управління інформацією, включаючи відповідний ринок програмних засобів, ринок наявних носіїв інформації, засобів донесення до споживача потрібної йому інформації, ринок інформаційної реклами.

Інформаційний ринок сьогодні є дуже важливою умовою ефективною самоорганізації, розвитку українського підприємництва. Водночас це – ринок інформаційних продуктів, до виробництва яких дедалі більше залучаються також і бібліотечні установи. Проте в українських виробників інформації, у тому числі бібліотечних, з'являються конкуренти. На українських ринках збільшується кількість зарубіжних компаній і, відповідно, з'являються ознаки стимулювання ринку ділової інформації та зарубіжних інформаційних структур.

При включенні бібліотечних установ в інформаційні ринкові відносини актуалізується також проблема, яку визначив О. Соснін: «Ринок в епоху науково-технічної революції виявляється дуже недосконалим інструментом для регулювання цін на більшість видів сучасної продукції... перетворюється на ніким не регламентований механізм взаємодії між продавцем і покупцем з усіма наслідками, які з цього випливають» [5]. Ця обставина істотно впливає на ціновизначення інформаційної продукції, що постачається бібліотечними установами на інформаційні ринки. Разом з тим не можна не погодитися з думкою спеціалістів, які відзначають, що ринкові механізми з їх стимулюванням конкурентоспроможності, оперативності, якості, необхідності застосування прогностичних якостей є на сьогодні ефективною формою розвитку інформаційного виробництва в інтересах суспільного поступу.

Отже, активізація бібліотечних установ у забезпеченні інформаційної насиченості системи національних інформаційних комунікацій і, таким чином, розвитку інформатизації українського суспільства пов'язана з необхідністю вирішення складних та трудомістких проблем. Проте їх вирішення є не лише суспільно необхідним, але і, з урахуванням наявного сьогодні потенціалу, абсолютно реальним. З огляду на значну кількість бібліотечних установ у країні (за статистикою – до 40 тис), саме

робота, організована на кооперативних засадах, буде найбільш ефективною, дасть змогу уникнути зайвого паралелізму при виконанні обов'язкових затратних робіт, пов'язаних з оцифруванням фондів, т. б. переведенням їх в електронну форму, прийнятну для обробки й ефективного використання на рівні сучасних інформаційних технологій.

Співробітництво, що засноване на кооперативних засадах, дасть змогу бібліотечним установам істотно зекономити на затратах, пов'язаних із закупівлею інформаційних ресурсів, у тому числі й унікальних, дорогих. Бібліотеки, об'єднані спільними комунікативними зв'язками, матимуть єдину інформаційну базу, виконуватимуть свою роботу на необхідному нині високоякісному рівні, зможуть ефективно задовольняти запити всіх категорій користувачів.

Активізація інформаційної діяльності бібліотек повинна стимулювати також і бібліотечну науку, інфологію, в напрямі вдосконалення методик обслуговування різних категорій користувачів, у тому числі (що на сьогодні є дуже актуальним) сприяти розвитку дистантного обслуговування корпоративних користувачів (управлінські структури, наукові установи, громадські організації, бізнес тощо). Вдосконалення інформаційних технологій сучасних бібліотек значною мірою може враховувати напрацювання, що мають місце в інших сферах суспільного життя, і насамперед технології, пов'язані з розвитком сучасної економічної діяльності. Так, у практику дистантного обслуговування користувачів можуть впроваджуватися технології інтернет-торгівлі, відповідні методики формування цінової політики, прогнозування тощо (див. Самойленко Л., *Интегрированные маркетинговые коммуникации в сети Интернет*).

Кооперативні зв'язки між бібліотеками сприятимуть ефективному пошуку такого роду напрацювань, вироблених нових технологічних прийомів в усій бібліотечній системі.

Діяльність бібліотечних установ на сьогодні потребує працівників нових спеціальностей: спеціалістів з менеджменту, рекламної справи, спеціалістів у сфері комп'ютеризації та ін. У зв'язку з цим слід відзначити необхідність вдосконалення кадрової політики в бібліотечній сфері. Таке вдосконалення повинне бути пов'язане з підготовкою бібліотечних, точніше, інформаційних працівників різних спеціальностей, організацією перепідготовки бібліотечних кадрів, відновленням практики постійного підвищення кваліфікації цих категорій спеціалістів з урахуванням процесів досить швидкого розвитку інформаційної сфери життя суспільства.

Список використаної літератури

1. *Горний, Е., Вигурский, К.* Развитие электронных библиотек: мировой и российский опыт, проблемы, перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.Zhurnal.ru/staff/gornyy/texts/dlib.html>, свободный. Заглавие с экрана.
2. *Чекмарьев, А. О.* Національна система електронних бібліотек [Текст] / А. О. Чекмарьев. – К. : НБУВ, 1998.
3. *Шрайберг, Я. Л.* Современные тенденции развития библиотечно-информационных технологий [Текст] / Я. Л. Шрайберг // Науч. і тех. б-ки. – 2002. – С. 16.
4. *Єршова, Т. В., Хохлов, Ю. Е.* Межведомственная программа «Российские электронные библиотеки»: подходы и перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/1999/part2/ershova>, свободный. Заглавие с экрана.
5. *Соснін, О. В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України [Текст] / О. В. Соснін. – К. : Ін.-т держави і права ім. Корещького НАН України, 2003. – С. 6.